

Ивайло Христов

ВАСИЛ ЛЕВСКИ
ДРАМАТА НА ИЗБОРА

София, 2023

С родолюбивата подкрепа на г-н Милен Врабевски

В книгата са използвани материали от личния архив на Николай Хайтов, предоставени от сина му Александър Хайтов.

Портретът на корицата е от проф. Иван Кирков (подарен на Николай Хайтов)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Проф. д. ист.н. Андрей Пантев

Проф. д. ист.н. Трендафил Митев

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Ивайло Христов, автор, 2023

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1176-4

ИВАЙЛО ХРИСТОВ

ВАСИЛ ЛЕВСКИ

ДРАМАТА НА ИЗБОРА

На Катя с любов

Съдържание

УВОД.....	9
-----------	---

ПЪРВА ГЛАВА

ИДЕОЛОГИЯТА НА ЛЕВСКИ – ИСТОРИЧЕСКА

РЕТРОСПЕКЦИЯ И СЪВРЕМЕННИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ	13
---	----

1.1. Личността и идеите на Апостола във възрожденския печат	13
1.2. Политическите употреби на Левски след Освобождението	23
1.3. Делото на Апостола в алтернативното мислене на левицата и десницата между двете световни войни	31
1.4. Рефлексите на казионната критика след 9 септември 1944 г.	38
1.5. Отношението на официалната държава идеология през епохата на социализма към Левски	43
1.6. Апостола на свободата като дисидентски символ	50
1.7. Универсалните измерения на Левски в условията на демокрация	62

ВТОРА ГЛАВА

ЛЕВСКИ И БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА.....	81
--	----

2.1. Размонашването.....	81
2.2. Нужно ли е Апостола да бъде канонизиран за светец?!	88

ТРЕТА ГЛАВА

ЛЕВСКИ И АПОСТОЛИТЕ НА АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ	95
--	----

3.1. „Характеровият взрив“ през Възраждането	95
3.2. Особенности на българското освободително движение.....	98
3.3. „Една добра сетнина на предприятието ни...“	101
3.4. Делото на Левски и стратегията на Гюргевския революционен комитет	111

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ЛЕДЕНАТА СТЕНА НА БЕЗПАРИЧИЕТО	131
4.1. „Парите са водител във всичко..“	131
4.2. Източници на финансиране	134
4.3. Измерения и последици на „революционния терор“	137
4.4. За „греха“ на Левски	144

ПЕТА ГЛАВА

ЗАГОВОРЪТ СРЕЩУ ЛЕВСКИ	153
5.1. Левски и Димитър Общи	153
5.2. Арабаконашката авантюра.....	159
5.3. Левски в Ловеч – истини и легенди	170

ШЕСТА ГЛАВА

ПРЕДАТЕЛСТВОТО И ПРЕДАТЕЛИТЕ	181
6.1. Типология на предателствата в българската народопсихология.....	181
6.2. Предателството на Апостола в няколко версии.....	188
6.3. „Спасяването“ на Левски: факти и спекулации	206

СЕДМА ГЛАВА

ПРОЦЕСЪТ СРЕЩУ ВАСИЛ ДЯКОН ЛЕВСКИ	215
7.1. По следите на следствените протоколи.....	215
7.2. Присъдата в ракурса на полемиките.....	220
7.3. Левски и руската дипломация.....	226
7.4. Архивът на БРЦК и съдбата на Апостола	229

ОСМА ГЛАВА

СПОРЪТ ЗА ГРОБА НА ЛЕВСКИ	235
8.1. Начални опити за откриване гроба на Васил Левски.....	235

8.2. Разкопките в църквата „Св. Петка Самарджийска“. История и критика	247
8.3. Включването на Николай Хайтов в спора.....	262
8.4. Исторически свидетелства за погребването на Васил Левски	268
8.5. Съдбата на костите на Апостола.....	285
8.6. С каква цел бе замразен спорът за гроба на Васил Левски?.....	291
8.7. Post factum към полемиката.....	301
8.8. Одисеята на паметната плоча.....	308
ДЕВЕТА ГЛАВА	
СБЪДНАТАТА/НЕСБЪДНАТАТА ДЪРЖАВА НА ЛЕВСКИ	313
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	323
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	329
БИБЛИОГРАФИЯ	338

Увод

Вече близо век и половина интересът към личността и делото на Васил Левски не спада. Със силата на своите идеи, с мащабите на широкия си размах на организатор и политик той респектира всички: и от ляво, и от дясно, и в интелектуалните върхове, и сред непросветените обществени слоеве. В българското национално съзнание Левски е „светецът на България“, оплодяващо начало и причастие за всеки българин. Народният поет Иван Вазов го поставя редом до Спасителя, а един негов сподвижник, неизвестен по име, след залавянето му възкликва: „Нямаме втори Левски на света.“ В личността на Апостола на свободата се събират най-привлекателните черти на възрожденския деец: революционна твърдост и душевна мекота; храброст и благородство; демократизъм и възискателност; нравствена сила и отдаденост на делото.

Създавайки Вътрешната революционна организация (ВРО), Левски пръв реализира идеята, че българският народ не бива да чака освобождението си отвън, а трябва да си го извоюва сам, като се вдигне на общо въстание.¹ И сам пристъпва към осъществяването на тази цел. За него само добре организираната и подготвена революция има смисъл и шанс да успее. И само такова освободително движение би запазило България от чужди посегателства и би ни направило господари на съдбата си. Известно е, че до 1869 г. никой вън или вътре в България не е вярвал, че може да се освободим със собствени сили, отвътре. Според Раковски въстанието в България е можело да бъде вдигнато само с чети, организирани на територията на някое от християнските княжества – Сърбия или Румъния. (Отделен е въпросът откъде идва това гигантско самонавиване, увереността, че една чета от 1000 души ще увлече целия народ.) Тази четническа идеология е изпробвана, както е известно, безрезултатно, от Хаджи Димитър през 1867 и от Христо Ботев през 1876 г. Другият идеолог на националната революция, Любен Каравелов, изповядва почти същото: „Ние сме съгласни – пише той, – че без съюзници е невъзможно да достигнем своите цели и че без чия да е помощ ние не ще бъдем в състояние да се борим с османлиите.“ В този смисъл едва ли друг от апостолите се е заемал с по-необхватна и отчаяна задача още в началото на своя революционен път. При това без външна подкрепа, без финансови средства и преди да бъде съставен Българският революционен централен комитет (БРЦК) под председа-

¹ Генчев, Николай. Левски, революцията и бъдещият свят. С., 1973, с. 7.

телството на Любен Каравелов. „За разлика от своите предшественици – поставя знак Трендафил Митев, – Васил Левски решава да пренесе ръководния център на борбата в поробените български предели. Така той създава условията за радикална промяна във функциите на комитетите, които са създадени по времето на Раковски. Замисълът е очевиден – българската националноосвободителна революция да се еманципира напълно, като стане независима за политиката на съседните държави. А комитетската мрежа да подготви всестранно българите – морално и материално, за масово участие във въоръжено въстание. За постигането на тези качествено нови политически цели, с оглед по-нататъшното обогатяване потенциалните възможности на българския политически процес, като класически революционен тип апостол Васил Левски започва най-напред своите нелегални обиколки из поробените български земи.¹

Същевременно Левски безспорно е най-известната личност между българите, но в същото време е и революционен и политически деец, чийто жизнен път и дело крият и редица загадки. Например: бил ли е идеолог на тайната Вътрешна революционна организация или е само деятел практик, положил нейните организационни основи? Кога и по какъв начин дейността му става известна на турската полиция? Защо толкова опитен революционер се връща в Ловеч на 24 декември 1872 г. (на път за Букурещ), след като е знаел, че там е в опасност? Предаден ли е той в Къкрината или сам е попаднал в клопката на заплитетата? Погребан ли е по християнски и ако е, къде е неговият гроб? Нали такава е и предсмъртното желание на Апостола, изказано пред Никола Цвятков по пътя им от Търново към София: „Ако ме обесят, поне ще ми остане гроба в България и всякой ще го знай, а ако ме пратят на заточение, ще ми изгният костите надалеко.“ И най-важното питане: вярвал ли е наистина Левски, че България ще се освободи преди всичко със силите на своя народ, при положение че е имал доста причини да е резервиран към такава перспектива: наличието на огромната и силна армия на Османската империя, липсата на средства и оръжие в комитетите, отсъствието на международна подкрепа, пасивността на Русия към българското националноосвободително движение в този период и т.н. Накъсо казано, едва ли има по-известна и същевременно по-непозната личност в нашата история от Левски. Всеки българин го носи в себе си, но кой е бил той всъщност, що за човек е този, когото „селяните прости светец го зовяха“, никой не знае.²

Без съмнение най-интересният аспект във всички тези загадки е самата личност – човекът Васил Левски! Неговият характер и душевност. Защото Левски е интересен и с историята, която създава, но и с вътрешната си драма и страдание на велика личност, надраснала своите съвременници, защото е осъзнал всичките им плюсове и минуси. Поразяващо е самообладанието на Апостола. В това

¹ Митев, Трендафил. Цивилизационните лидери на България. С., 2014, с. 229.

² Цанев, Стефан. Български хроники. С., 2007, с. 163.

отношение той е неповторим. Не защото е бил храбър, такива има много. Не и за това, че е бил голям патриот, да не би Раковски или Ботев да са по-малко от него родолюбци. А поради умението да владее съвършено своите чувства и съвест. Това е нещо изключително и не се среща при другите наши революционери. Левски влиза в паметта на своя народ с примера за саможертва, човешина и безкористност. В името на свободата на България Апостола се отказва от всички земни радости с изключение на една – да се бори за политическа независимост на родината си. Повечето от неговия делник е преминавал в обикаляне на градове, села, махали и манастири, в тайни срещи и събрания, в пламенни проповеди, в писане на писма и в непрестанно надхитряне и надиграване с предателите и потерите. На кон или на крак, той не е бил нито за миг в безопасност, рядко е имал свободни мигове и въпреки това никоой не го е чул да се оплаква. Повечето от съвременниците му са го запомнили с лъчезарна усмивка, с меденото му слово и с бунтовните песни, които в захлас е пял дори в студ и мраз – както пише за него Христо Ботев в едно писмо и го нарича „необикновен човек“. Никоой не го е видял да пуши, да пие ракия или вино, не го е чул да ругае и да изпада в кризи. Неустрашимостта на Левски е съчетана с бистър, подвижен и трезв ум, със способност за дълбоки проникновения.

Той е изрекъл думите „Ние сме във времето и времето е в нас, то нас обръща и ние него обръщаме“, които ще останат в съкровищницата на човешката мисъл. *Един от първите му биографи го нарича „единствена единица“ и може би това определение е най-близо до истината на магията на Левски, обаянието на когото не е толкова в конкретни дела и черти, а най-вече в хармоничното съчетание на много качества.* Знаменити са думите на Андрей Пантев: „Нов Левски няма да има. Това е един безпомощен вопъл, една страдалческа молба към нещо, което не може да се появи отново. Левски не е искал да заеме никакъв пост, след като се постигне освобождението на България. В това се състои неговото духовно величие. В това е и отблъскващата същност на съвременната политика, че тези, които в началото се втурват в нея, за да сътворят нещо по-добро, после започват да се изживяват като големци. Аз не си представям Левски като министър, депутат или посланик. Той е жертвал живота си. Знаел е какво го очаква и че ще заплати за това, което прави, въпреки дискретните си пътешествия из българските земи. Левски олицетворява в най-чиста форма смисъла на думата идеалист. За всички останали, включително и за Ботев, се носят разни недостойни слухове, предположения и оценки, а Апостола стана свят човек.“¹

В тази своя битност бил ли е Апостола щастлив? При положение че той почти никъде в своите писма не се занимава със себе си, трудно може да се даде еднозначен отговор на всички тези питання, но едно е сигурно. Левски е бил изцяло

¹ Пантев, Андрей. Не си представям Левски като министър, депутат или посланик. В-к „Дума“, 18.07.2022, с. 7.

завладян от своята велика мисия, така че съвсем логично е всичко, извършено за постигането ѝ, да му е доставяло наслада и най-висше удовлетворение.¹ В писмо до Киряк Цанков с дата 2 юли 1872 г. той пише, че „щял да излезе от Запад един човек с шарени очи и той щял да освободи България“. Човекът с тези очи е Левски. Това означава, че Дякона е имал пълно съзнание за своята историческа мисия и пълна вяра, че тя ще завърши с успех.

Само така може да се обяснят свръхестествената му неуморимост и издръжливост, проявени при наличието на една незарастваща рана, придобита по време на Втората българска легия през 1867 г. Така или иначе факт е, че при толкова изписани страници от Апостола много рядко в текстовете му се промъква някакво оплакване от българския народ; там нито веднъж не го виждаме изпаднал в истерия, в колебание и страх; от устата му не се отронило никакво раздвоение или протест срещу сизифовските трудности, които съпровождат жизнения му път. Точно обратното, по различни поводи Левски отбелязва: „Чисто народният човек се бори, докато може, за да избави своя си народ...“; „Гледай народната работа повече от всичко друго“; „За отечеството работим, байо, кажи ми моите и аз твоите кривици, па да се поправим“. И паметната фраза: „Ако печеля, печеля за цял народ, ако изгубя, губя само мене си.“²

Неизтощимата енергия на Левски, всеотдайността му към делото, готовността за саможертва говорят, че Апостола е вярвал, че положителните качества на българския народ преобладават над неизбежните дефекти, породени от половинхилядолетното османско господство в Мизия, Тракия и Македония. Левски очевидно е бил убеден, че страхът не е увредил генетично неговите съвременници. Защото в редовете на Вътрешната революционна организация (ВРО) се влива всичко образовано, честно, родолюбиво, което се съдържа в структурата на българското общество през Възраждането. Именно тази безпрецедентна нравствена чистота на Левски крепи вярата ни в бъдещето на българския народ. Народ, който живее векове под чуждо владичество, но ражда титани като Апостола, Раковски, Каравелов, Ботев, Стамболов, съхранява и пренася във времето своите изконни добродетели.

¹ Хайтов, Николай. Бележки по тефтерчето на Васил Левски. С., 2007, с. 76.

² Левски, Васил. Документално наследство. С., 1973, с. 61.

Първа глава.

Идеологията на Левски – историческа ретроспекция и съвременни интерпретации

1.1. Личността и идеите на Апостола във възрожденския печат

Проучванията показват, че личността на Апостола присъства сравнително рядко по страниците на възрожденските вестници. Това не е случайно. На първо място тук от голямо значение е неговата нелегална дейност. И Левски, и хората, с които той общува в Букурещ, са били напълно наясно, че около делото на ВРО не бива да съществува голям медиен шум. Турската тайна полиция е била навсякъде и най-лесният начин да попадне на Апостола са били сведенията във вестниците. От значение е и фактът, че с идеите на Левски дълго време не са били съгласни едни от най-важните фигури в българския емигрантски печат. Едва около Общото събрание, проведено през пролетта на 1872 г., сътвореното от Апостола придобива всеобщо признание. Не са без значение и личните честолюбия на „старите“ в румънската столица и на войводите, които имат не по-малък стаж в националноосвободителното движение. Поради това преценките на някои от съвременниците за него са доста пестеливи. Както отбелязва Николай Генчев: „Величието на Левски приживе са успели да усетят само отделни лица, които реално са схващали непреходните стойности на тази голяма личност.“¹

До появата на Княжество България през 1878 г. едва двадесет и осем текста (вестникарски дописки, полемични писма, стихове) споменават Левски или са посветени на него.² Като тук е важно да разграничим публикациите преди и след смъртта му. До обесването на Апостола освен оценките на Любен Каравелов и Христо Ботев това са кратките и разпокъсани изказвания на Филип Тотю, Панайот Хитов, Христо Иванов и Данаил Попов.

¹ Генчев, Николай. Васил Левски. С., 1987, с. 139.

² Тодорова, Мария. Живият архив на Васил Левски. С., 2009, с. 177.

Мнението на Филип Тотю е изказано в едно негово писмо до Иван Кършовски от 1 април 1871 г., където той отбелязва: „Радвам се на Левски, че той неуморно се труди за общото благоденствие. Моля Бога дано му Господ подари дълги дни и го запази от неприятелите.“¹ От своя страна Панайот Хитов в писмо до Каравелов от 17 септември 1872 г. по повод посвещението на драмата „Хаджи Димитър“ пише: „...да я посветели на Васил Левски, защото той бари работи, а аз стана пет години нищо не съм направил.“² Интересно, че в хайдушките си мемоари (които му спечелват славата и името на голям войвода, въпреки че той е хайдутувал всичко на всичко две лета) Хитов не споменава почти нищо за Апостола. Изтъква единствено ролята на Георги Раковски, а за Левски и Хаджи Димитър – загадъчно мълчание. Защо? Може би поради факта, че и двамата са му били „подчинени“ четници!? Не е изключено роля да има и „идейна недостатъчност“, която е пречела на стария хайдутин да отдаде дължимото на своя бивш знаменосец. Освен всичко друго за разлика от много поборници, потънали в дребнотемията на следосвобожденския битовизъм, загиналите герои като Васил Левски изгряват като ярки звезди на българския духовен небосклон. „Тяхната смърт е за него [Панайот Хитов] жив упрек и той не събира сила да притури към образите им нито една чертица. Нито за хубаво, нито за лошо. Хитов е бил чист хайдутин (козар), с интуиция за опасностите. Осъзнавал е негодността на плана за освобождението на България с чети, но долавял и риска от Априлското въстание и благоразумно не участва в него. Само едно Хитов не е предвидил – че в историята с благоразумие не се влиза. Че тя е по право отредена за „безумци“ като Левски, Ботев, Хаджи Димитър.“³ Неслучайно дори след инициативата да се вдигне паметник на Хаджи Димитър в Сливен Панайот Хитов не изтърпява това „пренебрежение“ към неговата личност и в знак на протест се изселва в Русе.

Кратка е характеристиката за Левски и на Христо Иванов – Големия, един от най-близките му съратници. В писмо от 11 юни 1872 г. той отбелязва: „С вас народът ще може да работи и да успее напред... от Вази се иска благоденствието на нашия народ и от Вашия Свят подвиг.“ Текстът завършва с оценка: „От Вази по-големи работи се очакват.“ А през юли същата година Христо Иванов пише на Левски с молба да се пази, защото „като тебе не можем спечели никога“.⁴ Това вече е проява на точно обратната тенденция сред съратниците на Васил Левски: съвременникът, който е оценил реалната стойност на апостолското дело, дава и високата оценка за неговия първотворец. Данаил Попов например (пълномощник на Вътрешната революционна организация сред емиграцията), който дълго

¹ Цит. се по Генчев, Николай. Васил Левски. С., 1987, с. 139–140.

² Хитов, Панайот. Моето пътуване по Стара планина и животоописанието на някои вехти и нови войводи. С., 1962., с. 49.

³ Хайтов, Николай. Дневник. Кн. 3–4, С., 1996, с. 224–225.

⁴ Цит. се по Генчев, Николай. Васил Левски. С., 1987, с. 140.

време критикува Левски, че не „гледа вишегласието“, че „иска сам да командва“, че „несправедливо нахоква Димитър Общи“ и пр., има сила и доблест да признае, че Левски е *най-добрият ни Българин, комуто желая от дън сърце, дано той може някак да се отърве* (от смъртната присъда – б.а.).¹

Особено интересно е какво мислят приживе за Левски водачите на национално-освободителното движение Георги С. Раковски, Любен Каравелов и Христо Ботев. От Раковски засега не е открита пряка документална преценка за Васил Левски. За неговото лично отношение към бъдещия Апостол на българската свобода можем да съдим по косвени данни. Известно е например, че самият псевдоним Левски е даден на Васил Иванов Кунчев през 1861 г., когато той е легионер в Белград. По време на едно военно занятие Васил прави най-дългия скок в сравнение с постиженията на своите другари. Тогава Раковски, който ръководи обучението, възкликва спонтанно „това е лъвски скок“, откъдето тръгва и прозвището Левски. (През Възраждането думата лев често се използва при назоваването на лъва.) Сама по себе си тази оценка е израз на реално признание за наличието на уникални способности в младия тогава борец за народна свобода. Все пак Раковски не е направил подобно „революционно кръщение“ никому другиму. Освен това известен факт е, че именно Раковски препоръчва на Панайот Хитов да вземе Левски за знаменосец в неговата чета. В случая трябва да се има предвид обстоятелството, че в сраженията с турците една от първите задачи на заптиетата е да поразят човека около хайдушкото знаме. А „падне ли байракът“, настъпва суматоха сред четниците и техният разгром става по-лесен. Следователно Раковски е отчитал способностите на Васил Иванов Кунчев и в чисто тактическо отношение по време на сражението. Той го е оценил като четник, който знае как да предпази и себе си, и знамето, за да не се предизвика смут в дружината.

По-сложна и различна е позицията на Любен Каравелов. Отношенията му с Апостола невината са били гладки. Във възгледите им присъстват: „Съществени разлики в разбирането за стратегическите, тактическите и организационните аспекти на революцията, особено по въпроса кой трябва да има върховна роля – вътрешната или емигрантската организация.“² Разногласия съществуват и във връзка с хипотетичната чуждестранна помощ. Любен Каравелов до последно смята, че България ще се освободи, ако се опира на помощта на Сърбия. „Ние сме съгласни – пише той, – че без съюзници е невъзможно да достигнем своите цели и че без чия да е помощ ние не ще бъдем в състояние да се борим с османлиите.“ При всички обективни факти, които свидетелстват за агресивността на сърбите и стремежа им да включат българските земи в своята държава, той не изоставя политическата си надежда за възможността да се постигне федерация между Сърбия и България. Една идея, подкрепяна от Русия след разработването

¹ Страшимиров, Димитър. Васил Левски. Живот, дела, извори. С., 2015, т. 2, с. 285.

² Тодорова, Мария. Цит. съч., с. 178–179.

на плана за създаването на държавата „Българо-Сърбия“ през 1867 г. Документалното наследство на Апостола сочи, че той не е споделял просръбския оптимизъм на Каравелов, а оттам и търканията между двамата. Левски е един от малкото революционни лидери през Възраждането, който остава до края трезвен без самонавиване и патетична фразеология, без да приема за вярно това, което е желано. (Неслучайно Левски смята за необходими минимум четири години за една успешна подготовка на българското освободително въстание.) Ето защо не бива да учудва фактът, че съществуват само два текста, свързани със споменавания на Левски приживе, излезли от перото на Каравелов. В тях преобладава снизходителният тон и лъха известно недоверие към Апостола. Например: „Желаем Ви щастие, но в това същото време ви съветваме да говорите малко, а да работите много. Тежко е да слиза човек от хат на магаре.“¹ Все пак постепенно, когато делото на ВРО напредва, отношенията помежду им се изглаждат. (Тогава Левски нарича Каравелов „чист и свободен вестникар български.“) Най-топли са отношенията между двамата през пролетта на 1872 г., по време на първото Общо събрание на Българския централен революционен комитет (БРЦК), но дори и тогава известни резерви у Каравелов остават. Въпреки всичко не е без значение да се отбележи обаче, че според една от версиите псевдонимът на Левски е даден именно от Любен Каравелов.² Все пак в бележката към дописката до в-к „Свобода“ от януари 1871 г. (писана от Левски) Любен Каравелов произнася думите: „Тая дописка е писана от едно такова лице, към което ние имаме пълно доверие: изпърво, ние познаваме това лице като човек честен, родолюбив и деятелен; а, второ, той в продължение на две-три години е обикалял цяла България и имал е време да узнае народът и неговият дух; следователно ние се радваме, че можем да украсим вестникът си с неговата дописка.“

Писмените свидетелства във възрожденския печат за връзката Левски – Ботев също са съвсем оскъдни. Най-вероятно между тях е съществувала някаква кореспонденция, но от нея е запазено само едно писмо на Апостола до поета, което при това е с оспорвано авторство. В него четем: „Българският народ отдавна престана да е рая на султанът. Той слуша мене готов е [в]секи час да дигне революция, но къде е оръжието му? Пари и пак пари! Който намери пари и въоръжи българският народ, той ще бъде най-големият патриот. Ето защо ти недей

¹ Каравелов, Любен. В-к „Свобода“, 13 февруари 1971 г.

² Съществува и възглед, че Апостола сам се е нарекъл така, като взел думата „Левски“ от поезията на Добри Чинтулов. Това не е невъзможно и едва ли е израз на суета и самолюбие. Както уместно отбелязва Пламен Павлов: „Дякона е приел новото име с чувство на дълг пред своя народ, пред България. Поради това е избрал нейния възможно най-горд символ – лъва, изобразяван в тогавашните книги и учебници, като се започне със „Стематографията“ на Христофор Жефарович, песните на Добри Чинтулов и „Горски пътник“ на Раковски.“ Вж. Пламен Павлов, Левски – другото име на свободата. С., 2017, с. 108.